

De Educatieve Dienst in nieuwe ruimten

In zijn rake en geestvolle toespraak, gepubliceerd als 'The Ten O'Clock',¹ trekt Whistler van leer tegen de popularisatie van kunst: Art is upon the town! Zijn uitroep weerklinkt nu nog, 75 jaar later, in de oren van hen die belast zijn met het educatieve werk in de musea.

Is kunst een massa-artikel dat door goed gerichte propaganda aan de man gebracht kan worden? Of is zij – men zou bijna zeggen: per definitie – bestemd voor enkelingen, voor een élite? Het is een wat versleten probleem. Maar, zoals Marita Lindgren-Fridell in een recent artikel opmerkt², het antwoord erop is nog niet gegeven, zodat we de vraag nog steeds kunnen, mogen en zelfs moeten stellen.

De leuze Kunst voor allen gaat ervan uit dat iedereen even gevoelig is voor kunst, als hij er maar mee in aanraking wordt gebracht – en mits op de juiste wijze, wel te verstaan. Een probleem van efficiënte distributie dus. De tegenovergestelde opvatting gaat uit van de gedachte dat slechts een bepaald percentage van de mensen gevoelig is voor kunst. Dit laatste lijkt aannemelijker dan het eerste, omdat onze hele maatschappij nu eenmaal is gebouwd op de differentiatie van aanleg en belangstelling.

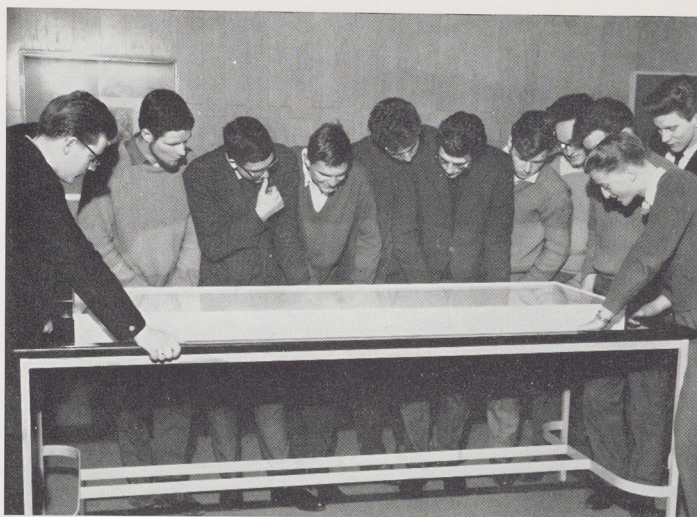
Van pedagogische zijde hoort men wel betogen

dat de aanraking met kunst de persoonlijkheid helpt vormen. Van dat standpunt bezien zou het educatieve werk dus zuiver uit utiliteitsoverwegingen moeten plaatsvinden, en een tegenhanger vinden in bijvoorbeeld de lichamelijke opvoeding. De stelling is aanvechtbaar, niet alleen omdat zij het wezen van kunst en kunstenaar miskent, maar vooral omdat zij uitgaat van de onbewezen premisse dat kunst voor allen is. We denken weer aan Whistler en het is een geruststelling te weten dat een man van zijn formaat op de bres staat.

Maar misschien ook zouden *beide* opvattingen – de 'massale' en de 'exclusieve' – op goede gronden verdedigd kunnen worden. Het verschijnsel doet zich immers voor dat de wetenschap in onze tijd zich specialiseert, terwijl haar resultaten onder de menigte worden gebracht; dat de politiek tot object van wetenschappelijke studie wordt verheven, maar iedere goede staatsburger wordt geacht politiek geïnteresseerd te zijn. Zo gaat het ook in de kunst: het creatieve beweegt zich binnen steeds nauwere kringen. De uomo

¹ Rede uitgesproken op 20 februari 1885. Eigen uitgave, Londen 1885; Chatto and Windus, Londen, 1888; et cetera.

² Marita Lindgren-Fridell, *Art Education in Swedish Schools*, in: *Idea and Form*, Stockholm, 1959, p. 283–296.

Afb. 1. Vijfde klas van een H.B.S. tijdens een les over grafiek

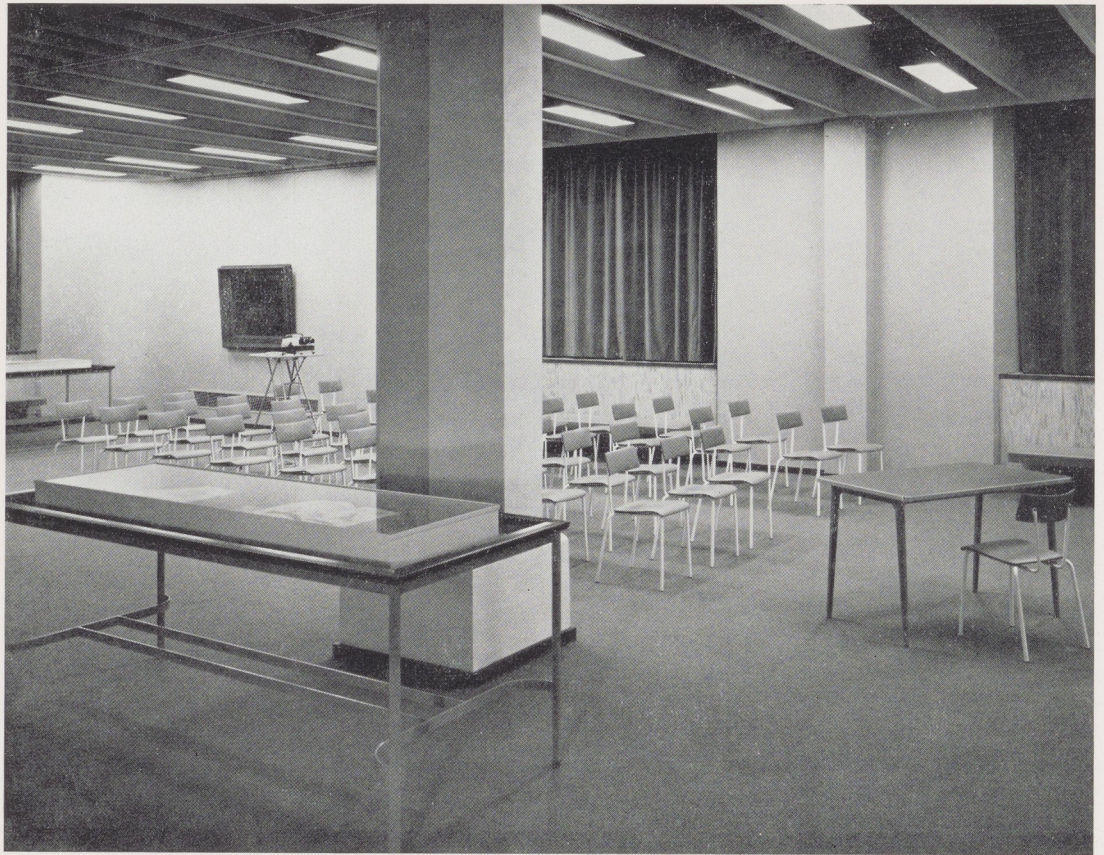
universale uit de Renaissance bestaat niet meer in één persoon. Hij manifesteert zich als groep, zijn terrein wordt bestreken door specialisten: de stedebouwkundige, de architect, de typograaf, de schilder, de tekenaar, de illustrator – om maar enkelen uit het complete team te noemen. Wordt de kunstbeoefening dus op die wijze een steeds exclusiever bedrijf, de 'consumptie' wordt niet langer beschouwd als het voorrecht van slechts enkelen, maar bijna als een verplichting voor iedereen. Tegenover de concentratie in het vakmanschap staat de spreiding onder het publiek. Het is begrijpelijk dat dit verschijnsel gepaard gaat men een verschil in opvatting omtrent de materie in kwestie.

Misschien zeg ik het zo te sterk, maar aan de andere kant geloof ik daarmee niet verder van de waarheid te zijn dan degenen, die zich in deze materie slechts behoedzame understatements veroorloven. En misschien ook heb ik zodoende laten doorschemeren wat ik wil gaan betogen: dat de strijdvraag kunst voor allen of kunst voor enkelen op een foutief uitgangspunt berust. Als men deze tegenstelling poneert, gaat men ervan uit dat kunst een vast en onveranderlijk begrip is. Maar in het ene geval wordt kunst als de hoogste uitdrukking van een bijzondere vorm van creati-

viteit beschouwd, in het andere geval als sociaal verschijnsel. Of men kunst voor allen propageert dan wel kunst voor enkelen is afhankelijk van de opvatting die men koestert omtrent kunst, in allereerste instantie dus van zijn eigen ontvankelijkheid daarvoor. Dit wil zeggen dat het probleem kunst voor allen of kunst voor enkelen niet bestaat in de vorm waarin het tot dusver werd gepresenteerd.

Wat betekent dit nu voor degenen die zich bezig houden met het educatieve werk in de musea? Het betekent dat zij hun werk moeten afstemmen op een massa (in casu: van scholieren) bestaande uit enkelingen die ieder hun eigen instelling ten aanzien van de kunst meebrengen. Voor vrijwel ieder van hen is kunst iets anders. Vrijwel ieder van hen verwacht er iets anders van, zoekt er iets anders in. Dit feit schijnt, op 't eerste gezicht, iedere educatieve arbeid onmogelijk te maken.

Gelukkig komt hier de huidige differentiatie van het kunsthistorische en het kunstbeschouwelijke onderzoek te hulp. Kunstgeschiedenis is niet meer alleen: stijlgeschiedenis of kennerschap of een blote opeenstapeling van namen en jaartallen. Kunstgeschiedenis is een instrument geworden dat op velerlei uiteenlopende manieren kan wor-

Afb. 2. Projectie en tentoonstellingsruimte

den gehanteerd, dat niet alleen wezen en ontwikkeling van kunst en kunstwerk peilt, maar dat ook de verwickelingen van kunst en maatschappij, functie en duiding, vorm en inhoud ontrafelt. Kunstbeschouwing is gegroeid tot een techniek, waarin de verworvenheden van de kunstgeschiedenis zijn vervlochten met de problemen van perceptie en emotie.

Maar om de mogelijkheden die de moderne kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing bieden te kunnen verwezenlijken in het educatieve werk zijn twee dingen nodig: men moet kunnen beschikken over materiaal om te demonstreren –

lieft oorspronkelijke kunstwerken –, en men heeft ruimten nodig, waar dit materiaal getoond kan worden en waar voorts zulke onmisbare hulpmiddelen zijn als bijvoorbeeld een installatie voor het projecteren van lichtbeelden.

Dat de eerste voorwaarde – het voorhanden hebben van kunstwerken – in het Rijksmuseum vervuld is, mag met vreugde worden geconstateerd. Maar ook wat de tweede voorwaarde betreft is er thans een voortreffelijke oplossing tot stand gekomen. Door een ingenieuze verbouwing is de voormalige depotruimte in de hoek van het gebouw aan de zijden Stadhouderskade-Jan

Afb. 3. Gedeelte van de lees- en studiezaal.

Luykenstraat omgetoverd in een zaal voor lezingen, projectie en tentoonstellingen, ten behoeve van het middelbaar onderwijs, waar ruim 60 scholieren tegelijkertijd een plaats kunnen vinden. Bovendien is er een kleine handbibliotheek ondergebracht, waar docenten, kweekelingen en scholieren zich kunnen verdiepen in kunsthistorische literatuur en afbeeldingenmateriaal. Mochten de aanwezige boeken niet toereikend zijn, dan is er altijd de mogelijkheid een of meer boeken aan te vragen uit de grote bibliotheek van het museum. De mogelijkheden die deze nieuwe ruimten bieden zijn zo talrijk, dat het voorbarig zou zijn nu

reeds een lijn uit te stippelen voor het educatieve werk dat daar zal plaatsvinden. Hoewel de ruimten zijn ontstaan op grond van ervaringen die reeds waren verkregen, zullen nu de ruimten en hun mogelijkheden op hun beurt hun invloed laten gelden op de loop van het educatieve werk. Het lijkt een gezonde wisselwerking.

En om nu de theoretische en de praktische inhoud van dit artikeltje tot slot met elkaar te verbinden: aangezien de verhouding van de mens en de kunst een zeer persoonlijke is, moeten de nieuwe ruimten van de educatieve dienst worden beschouwd als een uitnodiging, niet als een oproep.